

NOGIRONLIGI BO'LGAN O'QUVCHILARGA FIZIKA FANINI O'QITISH USULLARI

*Respublika imkoniyati cheklangan
shaxslar uchun ixtisoslashtirilgan
maxsus texnikum fizika fani o'qituvchisi*

Qurbonov Sirojiddin Bo'ron o'g'li

*Respublika imkoniyati cheklangan
shaxslar uchun ixtisoslashtirilgan
maxsus texnikum ijtimoiy moslashuv
fani o'qituvchisi*

Chorshanbiyev Avaz Eshkuvatovich

Annotatsiya: *Ushbu maqolada nogironligi bo'lgan o'quvchilarning fizika fanini o'qitish uslublari ko'rsatilgan va ulardan qanday foydalanish to'g'risida fikr yuritilgan.*

Kalit so'zlar: *psixologik, tibbiy va pedagogik komissiya tomonidan tasdiqlangan jismoniy va yoki ruhiy nogironligi bo'lgan shaxs, yangi bilim, ko'nikma va qobiliyatlarni egallash, Suhbat, kuzatish, kitoblar, o'yinlar, mashqlar, laboratoriya va amaliy ishlar, mustaqil ishlar, multimedia taqdimotlari, video darslarni tomosha qilish, Murakkab tushunchalar va harakatlarning tafsilotlari va parchalanishini maksimal darajada oshirish, shakllantirilgan harakatlarni tez-tez takrorlash, o'quvchilarning hissiy tajribasiga doimiy tayanish, o'quvchilarning harakatlariga rahbarlik qilish, shu jumladan o'qituvchi va o'quvchi tomonidan birgalikda amalga oshirish.*

So'nggi yillarda o'quv dasturi materiallarini o'zlashtirishda nogironligi bo'lgan o'quvchilarni fizika fanini o'qitish eng muhim va murakkab sohalardan biridir. Bu guruhning katta qismini maxsus texnikumlarda nogironligi bo'lgan o'quvchilar tashkil etadi. Nogironligi bo'lgan o'quvchilar qatoriga turli xil rivojlanish nuqsonlari: eshitish, ko'rish, nutq, mushak-skelet va aqliy nogironlik, shuningdek, og'ir hissiy va ixtiyoriy buzilishlar, rivojlanish kechikishlari va murakkab nogironliklari bo'lgan bolalar kiradi.

Nogironligi bo'lgan o'quvchi - bu psixologik, tibbiy va pedagogik komissiya tomonidan tasdiqlangan jismoniy va yoki ruhiy nogironligi bo'lgan shaxs, maxsus sharoitlar talab qiladigan shaxsdir. Inklyuziv ta'lim barcha o'quvchilar uchun maxsus ta'lim ehtiyojlari va individual imkoniyatlarning xilma-xilligini hisobga olgan holda ta'lim olishda teng imkoniyatlarni ta'minlash. So'nggi paytlarda fizikaning jamiyatdagi roli ortib bormoqda. Fan bo'yicha amaliy ko'nikmalar tobora muhim ahamiyat kasb etmoqda. Zamonaviy dunyoda hayot internetsiz (muloqot, ish) imkonsizdir va fizika asoslarini bilish bu sohada to'liq ish uchun juda muhimdir. Hozirgi vaqtda nogiron bolalarni odatda rivojlanayotgan o'quvchilar bilan bir qatorda o'qitish tajribasi faol rivojlanmoqda. Ushbu turdagi o'qitish har bir o'quvchining individualligini qabul qilish g'oyasiga asoslangan, shuning uchun jarayon nogiron bolalarning ehtiyojlarini qondirish uchun tashkil etilishi kerak. Fizika, ta'lim sohasida fan sifatida, eng qiyin fanlar qatoriga kiradi. Fizika o'qitishning murakkabligi o'qituvchilardan

bir vaqtning o'zida bir nechta rollarni bajarishni talab qiladi: olim (fanni chuqur bilish), o'qituvchi (har bir o'quvchiga bilim yetkazish qobiliyati) va rassom (yuqori darajadagi kommunikativ kompetentsiya). Bu rollarning har biri, albatta, har qanday darsda bajariladi. Bundan tashqari, darsning har bir bosqichi rivojlanishda kechikishi bo'lgan o'quvchining xususiyatlarini, shuningdek, sinfnig xususiyatlarini hisobga olgan holda ishlab chiqilishi kerak. O'quv dasturini o'rganish bolaning psixologik xususiyatlari bilan murakkablashadi: kognitiv faollikning pasayishi, analitik, sintez, taqqoslash va umumlashtirish qobiliyatlarining yetarli emasligi, xotira va diqqatning pasayishi. Kognitiv faollikning yetarli emasligi, tez charchoq va holdan toyish bilan birgalikda, unumdorlikning pasayishiga olib keladi.

Shuning uchun bunday bolalar bilan ishlashda eng muhim ustuvor vazifa har bir bolaning o'ziga xos psixologik va sog'liq xususiyatlarini hisobga olgan holda individual yondashuvdir. Shuning uchun o'qituvchi har bir o'quvchiga ijodiy yondashuv va zamonaviy texnologiyalardan foydalangan holda turli xil usul va yondashuvlarni qo'llay olishi kerak, bunda korreksiya va rivojlanish yondashuvlari asosiy e'tiborga olinadi. Hozirgi vaqtda nogiron bolalarga dars beradigan o'qituvchilar duch keladigan murakkab muammolarni hal qilish uchun ko'plab an'anaviy va noan'anaviy usullar mavjud. Ushbu o'qitish usullari bolalar atrofdagi dunyoni tushunishlari mumkin bo'lgan yo'lni ifodalaydi. Bu yo'l ularning aqliy rivojlanishining tabiatini belgilaydi, bilim olish imkoniyatlarini ro'yobga chiqaradi va ularning shaxsiy xususiyatlarini shakllantiradi. Maxsus texnikumlarda va individual darslarda o'qituvchilar nogironligi bo'lgan o'quvchilar bilan darsning barcha bosqichlarida ishlaydi (yangi materialni tushuntirish, topshiriqlarni bajarish va o'quvchilarning ish faoliyatini baholash). Darsning har bir bosqichida turli xil usul va texnikalardan foydalanish mumkin.

Nogironligi bo'lgan o'quvchilarning xususiyatlarini hisobga olgan holda, o'qituvchilar o'z maqsadlari va vazifalariga erishish uchun quyidagi usullardan foydalanish mumkin:

-Yangi bilimlarni yetkazish uchun ishlatiladigan usullar - tushuntirish, hikoya qilish va namoyish qilish;

-Yangi bilim, ko'nikma va qobiliyatlarni egallash uchun ishlatiladigan usullar;

-Suhbat, kuzatish, kitoblar, o'yinlar, mashqlar, laboratoriya va amaliy ishlar, mustaqil ishlar

Bu guruhda usullardan foydalanish o'quvchilarning kognitiv faolligini faollashtirishga va ularning mustaqilligini oshirishga yordam beradi;

-Texnik o'qitish vositalari bilan ishlash usullari: multimedia taqdimotlari, video darslarni tomosha qilish va boshqalar.

Har bir usul individual yo'nalishga ega.

Bu quyidagilarni o'z ichiga oladi:

- Har bir darsda nogiron bolalar uchun o'quv materiallarini kichik qismlarda taqdim etish;

- Murakkab tushunchalar va harakatlarning tafsilotlari va parchalanishini maksimal darajada oshirish;

- shakllantirilgan harakatlarni tez-tez takrorlash;

- propedevtika bilan oldindan o'qitish;

- o'quvchilarning hissiy tajribasiga doimiy tayanish;

-o'quvchilarning harakatlariga rahbarlik qilish, shu jumladan o'qituvchi va o'quvchi tomonidan birgalikda amalga oshirish va boshqalar.

Avval aytib o'tilganidek, nogiron bolalar juda xilma-xil o'quvchilar guruhini ifodalaydi. Shuning uchun, ular bilan ishlashda har bir bolaning o'ziga xos sog'liq holatiga moslashtirilgan individual yondashuv ustuvor ahamiyatga ega. Ularning ota-onalari (yoki qonuniy vasiylari) bilan muloqot qilish, shuningdek, bolaning barcha rivojlanish xususiyatlarini tushunish juda muhimdir.

Nogironligi bo'lgan o'quvchilarni o'qitishda, ulardan sinf talablariga javob berishini kutish o'rinli emasligini yodda tutish kerak. Ular topshiriqni sinfning qolgan qismi bilan bir xil vaqt ichida bajara olmaydilar va yuqori darajadagi bilimlarni namoyish eta olmaydilar. Biroq, agar ular oldingi darslarda og'zaki javob tuzish uchun muammolarni yechish algoritmlari va diagrammalaridan foydalangan bo'lsalar, testda individual topshiriqni bajara olishlari mumkin. Nogironligi bo'lgan o'quvchilaridan og'zaki berilgan savolga batafsil javob berishini kutish qiyin. Biroq, bunday bola uchun ularning kundalik bilimlariga ta'sir qiluvchi savollar berish orqali muvaffaqiyatli natijaga erishish mumkin. O'qituvchi, shuningdek, nogironligi bo'lgan o'quvchilar uchun uy vazifasini tanlashga alohida e'tibor qaratishi kerak. Uy vazifasi boshqarilishi va shu bilan birga, fanga oid asosiy yutuqlarga erishishga hissa qo'shishi kerak. Agar uy vazifasi fizika masalalarini yechishni o'z ichiga olsa, bolaga darsda qo'llaniladiganlarga o'xshash bosqichma-bosqich algoritmi va ularni yechish bo'yicha ko'rsatmalar berish tavsiya etiladi. Ehtimol, darsda masalalarni mustaqil ravishda yechayotganda, o'quvchidan ilgari muhokama qilingan masalalarni endi mustaqil ravishda yoki guruhda yechish so'ralishi mumkin.

Nogironligi bo'lgan o'quvchilarga dars berishda ushbu toifadagi bolalarning quyidagi xususiyatlarini hisobga olishlari kerak:

-Ko'rsatmalar va topshiriqlarni yetarlicha tushunmaslik, bu o'qituvchidan qo'shimcha, ko'pincha bosqichma-bosqich ko'rsatmalar talab qiladi;

- Akademik tushunchalar va terminologiyani o'zlashtirishda qiyinchilik;
- Sinf ishlari davomida o'z fikrlarini shakllantirish va ifoda etishda qiyinchilik;
- Izchil nutqning yetarlicha rivojlanmaganligi.

Axborotni qayta ishlash qobiliyati zamonaviy odamlar uchun asosiy ko'nikma hisoblanadi. O'qish qobiliyatlari o'quvchilarda boshlang'ich maktabdan boshlab rivojlanadi. Boshlang'ich umumiy ta'limda o'quvchilar o'qish qobiliyatlarini o'zlashtiradilar, matnlarning asosiy g'oyalarini aniqlashni o'rganadilar va matn rejasini tuzadilar. O'rta maktabga o'tish bilan darsliklarda taqdim etilgan matnlarning hajmi va murakkabligi oshadi. Biroq, Nogironligi bo'lgan o'quvchilarda axborotni qayta ishlash ko'nikmalarini rivojlantirish o'qituvchining e'tiborini talab qiladi. Matndagi asosiy fikrlarni aniqlash qobiliyatini rivojlantirishda bir nechta bosqichlarni aniqlash mumkin, ularning har biri turli o'quvchilar uchun turli vaqt oralig'ini oladi:

1. Matnni diqqat bilan o'qish, matn haqidagi savollarga javob topish va rasmlar, jadvallar va grafiklardan kerakli ma'lumotlarni ajratib olish qobiliyatini rivojlantirish.

2. Berilgan matndagi asosiy g'oyalarni rejalar yordamida mustaqil ravishda aniqlash qobiliyatini rivojlantirish.

3. Matn turini, undagi asosiy savollar doirasini va mos keladigan javob rejasini mustaqil ravishda aniqlash qobiliyatini rivojlantirish.

4. Birlashtirilgan matn bilan mustaqil ishlash qobiliyatini rivojlantirish, jumladan, bir nechta turdagi savollarni, masalan, uni tavsiflovchi hodisalar va miqdorlar yoki qurilmaning ishlash printsipi va uning qo'llanilish sohalari haqidagi materiallarni o'z ichiga oladi. Ushbu bosqichning maqsadi o'qituvchining ko'magida matnni tahlil qilish, uni mustaqil qismlarga ajratish, har bir qismdagi asosiy fikrlarni aniqlash va har bir qism uchun javob rejasini tuzish qobiliyatini rivojlantirishdir.

Fizika masalalarini yechish fizika darsining ajralmas qismi bo'lib, o'quvchilarga bilimlarini takrorlash, mustahkamlash va sinab ko'rishga yordam beradi. Aqliy rivojlanishida nuqsoni bo'lgan o'quvchilar uchun masalalarni yechish ko'nikmalarini rivojlantirish vazifalarni bajarish uchun aniq bosqichma-bosqich algoritm bilan birga keladi. Muammolarni yechish algoritmi ko'pincha o'quvchilarga masalani tushunishga yordam berish uchun qo'shimcha savollar yordamida aniqlanadi. O'quvchilarning diqqati ma'lum miqdorlar va noma'lum miqdorga qaratilgan. Fizik miqdorlarni belgilash, masalalarni yechish uchun zarur bo'lgan formulalarni tanlash va o'lchov birliklarini SI tizimiga o'tkazish bo'yicha maslahatlar berilgan. Nogironligi bo'lgan o'quvchilar uchun fizika masalalarini tanlash va yaratishda o'qituvchilar ushbu toifadagi o'quvchilar hisoblash masalalarini yechishda hisoblashlarni bajarishda qiynalishini hisobga olishlari kerak. Shuning uchun ba'zi topshiriqlar og'zaki va yozma hisoblash ko'nikmalarini rivojlantirishga qaratilishi kerak. Aqliy rivojlanishida nuqsoni bo'lgan o'quvchilar bilan tajriba shuni ko'rsatadiki, kalkulyator yordamida to'g'ri hisoblashlarni bajarish qobiliyati ham o'qituvchining e'tiborini talab qiladi.

Umumiy pedagogik usullar va texnikalar alohida qo'llanilmaydi, balki faqat zarur kombinatsiyada qo'llaniladi. Muayyan usulni yetakchi usul sifatida qo'llashda uni bir yoki ikkita qo'shimcha usul bilan qo'llab-quvvatlash kerak. Masalan: o'rganishning dastlabki bosqichlarida yetakchi usul vizual-amaliy bo'lishi mumkin, suhbat bilan to'ldirilishi mumkin.

Keyinchalik suhbat yetakchi usulga aylanadi, vizual-amaliy esa qo'shimcha sifatida qo'llaniladi.

Muayyan usulning qiymati faqat quyidagi hollarda erishiladi:

a) nafaqat bilim va harakat usullarini egallashga, balki o'quvchilarning to'g'ri tarbiyasi va umumiy rivojlanishini ta'minlasa;

b) o'quvchilarning turli yosh bosqichlaridagi kognitiv qobiliyatlarini hisobga olgan holda, o'rganishni iloji boricha oson va amaliy qilsa, shu bilan birga o'quvchilarga axloqiy va irodaviy fazilatlarini va ijodiy faolligini rivojlantirish uchun zarur bo'lgan to'siqlar va qiyinchiliklarni yengib o'tishni mashq qilish uchun sharoit yaratsa;

c) o'quv materialini yuqori darajada anglash va uzluksiz o'rganishni ta'minlasa;

d) ma'lum bir tizimda bilimlarni o'zlashtirishga, mustaqil bilim olish bo'yicha tizimli ishlar uchun ko'nikma va odatlarni shakllantirishga olib keladi;

d) o'quvchilarning individual xususiyatlarini hisobga olish imkoniyatini beradi, frontal va individual ishlarni samarali birlashtiradi;

e) o'quvchilarning o'quv faoliyatini maksimal darajada faollashtirishga yordam beradi.

O'qituvchining nutq tempi o'quv materialining o'zlashtirilishini belgilaydi. Agar o'qituvchi tez gapirsa, bolaning fikrlari o'qituvchining nutqiga yetib bora olmaydi, diqqat tezda pasayadi va o'qish samaradorligi pasayadi. O'quvchi endi hech narsani tinglamaydi yoki eshitmaydi va ishdan ajralib qoladi.

Har qanday dars, birinchi navbatda, muloqotdir. Nogiron bolalar bilan ishlashni tashkil qilishning kaliti darsning tuzatish va rivojlantirish yo'nalishi bitta lahza yoki ish turi emas, balki butun dars, uning mazmuni, psixologik muhiti va ijobiy o'zaro ta'sirga qaratilganligini ta'minlashdir. Bolalarga har biri o'z qobiliyatiga ko'ra o'z sur'atida ishlashga imkon bering va dars oxiriga kelib umumiy xulosalar va natijalarga erishsin. O'rta va yuqori maktablarda sinfda eng samarali ish shakli guruhli ishdur. Bu maktab o'quvchilariga o'qituvchi yordamida savol yoki topshiriqni birgalikda muhokama qilish yoki asosiy o'quv dasturida o'qiyotgan kuchliroq o'quvchilar rivojlanishda kechikishlarga ega bolalarga materialni tushuntirish imkonini beradi. Har bir Nogironligi bo'lgan o'quvchilarga individual yondashuv kerak. Sabr-toqat, qat'iyatlilik va mehribon o'qituvchi ma'lum vaqtdan so'ng rivojlanishda kechikishlar shunchaki vaqtinchalik rivojlanishda kechikish ekanligini anglashga imkon beradi.

FODALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Fizika fani o'qitish materiallari.
2. Ijtimoiy moslashuv fani o'qitish materiallari.
3. Internet ma'lumotlari